

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

L. P. BORBERG

OM DEN
GAMLE SELVEJERBONDEÆT
I TRABJERG

SÆRTRYK AF
HARDSYSSELS AARBOG
1944

HOLSTEBRO
THOMSENS BOGTRYKKERI
1944

OM DEN GAMLE SELVEJERBONDEÆT I TRABJERG, BORBJERG SOGN — URIGTIGT KALDET »HVID« —

SAMT OM DENS FORBINDELSE MED
PRÆSTESLÆGTERNE I BORBJERG I 1500—1600 AARENE
OG DEGNESLÆGTERNE SAMMESTEDS I 1600-TALLET

Af Direktør for Sygekassevæsenet *L. P. Borberg.*

Indledning.

SAAVEL den gamle Selvejerbondeæt, af nogle kaldet: »Hvid«, i Trabjerg, Borbjerg Sogn, der har været kendt fra Tiden omkring Aar 1400 til noget ind i 1600-Tallet, som Præsterne i Borbjerg i Tiden ca. 1500—ca. 1700 og Degnene sammesteds i 1600-Aarene har tidligere, tildels ret udførligt, været behandlet af den topografisk-personalhistoriske Litteratur ¹⁾. At der kunde være ret nær Forbindelse mellem disse Slægter, har dog hidtil ikke været søgt paavist.

De Oplysninger om disse Forhold, som her skal fremføres, er kommet for Dagen ved Undersøgelser, som jeg i nært Samarbejde med den kendte Personal- og Hjemstavnhistoriker, cand. mag. *J. C. Hansen*, Viborg, i de senere Aar har foretaget til Brug for en ny Udgave af Familien Borbergs Slægtebog ²⁾. Da det herved desuden har vist sig muligt paa forskellig Vis i ret vid Udstrækning at rette og supplere de alt foreliggende historiske Oplysninger om de omhandlede Slægter, samt bortrydde forskellige fremsatte

urigtige Teorier, har jeg fundet det rimeligt i en særlig Afhandling i »Hardsyssels Aarbog« at gøre de nu fundne Kendsgerninger eller Sandsynlighedsteorier kendt for den historisk interesserede Del af Ringkøbing Amts Befolkning. Jeg kommer dog til Gengæld ogsaa selv til at opstille enkelte nye Teorier, som jeg haaber maa skønnes at være forsvarligt underbyggede.

Det er ikke min Mening i højere Grad end nødvendigt at forlænge denne Redegørelse ved at gentage Skildringen af Forhold, som i Forvejen er kendt fra de i Note 1 nævnte historiske Skrifter, forsaavidt deres Rigtighed ikke her bestrides, eller de maa omtales for Sammenhængens Skyld. Der maa iøvrigt i saa Henseende henvises til de i vedføjede Noter omtalte Kilder.

I.

Var den omhandlede Slægt i Trabjerg en Selvejerbondeslægt eller en adelig Æt?

Den nuværende By Trabjerg var i den tidlige Midaldalder en enkelt stor Gaard, der i Valdemar Sejrs Jordebog af 1231 sammen med Ejendommene Hvam og Heslemølle, begge ligeledes i Borbjerg Sogn, opgives at være »Kongeleiv« (Krongods)⁹⁾. I det urolige Aarhundrede, som fulgte efter Kong Valdemars Død 1241, maa Trabjerg — enten i sidste Halvdel af 1200-Tallet eller i 1300-Aarene — formodes at være afhændet af Kronen. Dette maa rimeligvis i hvert Fald være sket efter 1259, da Kong Erik Glipping skænkede Hvam til Ribe Domkirke for sin Fader, Kong Christopher I.s Sjælemesse. Gaarden er muligvis indløst af den Slægt, der her skal omtales, som kendes fra ca. Aar 1400, og da besad den som Selveje.

Efterhaanden deltes den store middelalderlige Gaard ved Arveskifter. Saaledes finder vi, at der 1597 i Vester Trabjerg var 4 og i Øster Trabjerg 2 Gaarde. 1616 nævnes 5 Selvejrgaarde i Trabjerg og i Christian V.s Matrikel af 1688 6 Gaarde og 4 Huse⁴).

Det har været hævdet, at Trabjergslægten (der er her Tale om Anders Jepsen, den senere nævnte Herredsfogeds Linje, som maa anses for at være Slægtens Hovedlinje) var »en lidet bekendt Familie af den lavere Adel, der oftest fremtræder som Bønder, men dog længe blev godkendt som fribaaren, idet de kvindelige Medlemmer kaldtes Fruer⁵).

Dette er egentlig paa Forhaand et mærkeligt Standpunkt. Man maa dog gaa ud fra, at enten var Slægten adelig (med Adelsrettigheder), eller ogsaa var den en Selvejrbondeslægt. Fæstere var denne Linjes Mænd i hvert Fald ikke, eftersom — hvad der senere vil fremgaa — saa mange Medlemmer af den var Herredsfogder eller Sandemænd, hvortil indtil Skipper Clements Fejde 1534 og vel ogsaa jævnlig senere i Henhold til Reglen i Valdemar Sejrs jyske Lov 2—1 kun Selvejrbønder — og i Praksis de mest ansete — toges. Paa den anden Side kendes der i Hardsyssel kun et enkelt sikkert Eksempel paa, at en Adelsmand har beklædt Stillingen som Herredsfoged (Markvard Juel).

Det kan i det hele ikke være rigtigt, at Trabjergslægten har været nogen adelig Æt. Den har saaledes ikke ført adeligt Skjold, men kun Bomærker⁶). Da Slægtens rigeste Mand, Herredsfogden Anders Jepsen i Trabjerg, af Kong Frederik I for sig og sine Arvinger fik Brev paa evig Tid paa Hodsagergaard og Brogaard, var det mod at give Landgilde, som andre lige gode Selvejere i Ginding Herred plejede at yde, og 1542 fik han ogsaa kgl. Bevilling til at beholde sit

Bondegods, der var inddraget af Kronen efter Skipper Clements Fejden 1534, for samme Landgilde som før Fejden ⁷⁾).

Saaledes vilde en paa sin Sædegaard boende Adelsmand ikke blive behandlet af Kronen. Anders kaldes heller ingen Steder »ærlig og velbyrdig«, som Adelsmænd almindeligvis vilde være blevet benævnt; at han 1543 skal være »sat i Skat sammen med Adelen«, maa formentlig bero paa, at han gennem sin Farmoder, der tilhørte den adelige Quie-Æt, eller gennem sin første Hustru, Fru Margrethe Christensdatter, Enke efter den adelige Lensmand Jes Quie, har erhvervet adeligt Gods. O. Nielsen er da ogsaa svært i Tvivl om, hvorvidt Trabjerg ikke skal opfattes som en Bondegaard ⁷⁾).

At Kvinder af Trabjergslægten, eller Kvinder, gift med Mænd af denne, i visse Tilfælde kaldtes Fruer, er formentlig heller ikke afgørende. Ikke blot Adelsmænds Hustruer kaldtes i hine Tider »Frue«, men ogsaa af og til formaaende Kvinder, der havde særlige Midler at raade over, f. Eks. rige Købmandshustruer eller endog Præstekoner. De Kvinder af Trabjergslægten, der kaldtes Fruer, var for Resten næsten undtagelsesfrit enten selv gift med Adelsmænd, eller var adelige Kvinder, der havde ægtet Mænd af Trabjergætten, hvilket gør Fruetitlen end mere forstaaelig. Dog er et Forhold gaadefuldt, nemlig, at Anders Jepsens Sønnedatter, Fru Karen Nielsdatter i Trabjerg, i Begyndelsen af 1600-Tallet af Domstolene synes at være anset som adeligt trods sin Afstamning i Mandslinjen fra Selvejerbønder, og trods det Forhold, at hun selv var gift med en Selvejerbonde og Herredsfoged ⁸⁾). Det mærkelige Forhold er det endnu ikke lykkedes at finde en tilfredsstillende Forklaring paa. Muligvis har

Stævningen været urigtig og drejet sig om en anden, adelig, Kvinde af samme Navn. Spørgsmaalet maa indtil videre staa aabent.

Af foranstaaende turde fremgaa, at Trabjergslægten ikke har været nogen Adelsæt, men ganske vist en særlig rig og anset Selvejrbondeslægt. Dens fremtrædende sociale Stilling viser sig da ogsaa baade i, at dens Medlemmer i Anders Jepsens Linje i 4 Slægtled efter hinanden var Herredsfogder og Sandemænd, og i forskellige Giftermaal med adelige, ganske vist ikke med Personer tilhørende den godstrige Storadel, men jævner Adelsslægter. Saaledes var Sandemand Christen Jepsen i Trabjerg i 1400-Tallet gift med en Kvinde af Quieætten (fra Quiesgaard i Fabjerg Sogn, Skodborg Herred, ved Lemvig), og — som før omtalt — hans Sønesøn, Herredsfoged Anders Jepsen i Trabjerg i sit 1. Ægteskab med Enken efter den 1486—87 afdøde Lensmand paa Riberhus Slot, Hr. Jes Quie, Fru Margrethe Christensdatter. Det er dog ikke sikkert, at Fru Margrethe selv var adelig født⁹⁾.

To af Anders Jepsens Døttre, Kirstine og Edel Andersdatter, der begge kaldtes Fruer, ægtede Smaaadelsmænd, henholdsvis Jep Munk af Kovstrup (i Thy) og Jens Persen af Movstgaardætten i Gimsing Sogn¹⁰⁾.

At Anders Jepsens Gren af Slægten var rig, ses bl. a. af det før omtalte Forhold, at han var i Stand til at tilbagekøbe sin af Kronen efter Skipper Clements Fejden inddragne Ejendom. Vi kender ogsaa adskillige af hans Ejendomsforetagender før Fejden, der viser ham som en meget driftig og foretagsom Mand. Slægtens Ejendomme udvidedes yderligere under Anders Jepsens Efterkommere paa forskellig Maade.

Trabjergs Anseelse i Sognet fremgaaer ogsaa af, at Folkene derfra til for ca. 35 Aar siden havde første

Sæde i Borbjerg Kirke, en Ret, der allerede kendes i 1500-Tallet, men nu er bortfaldet.

Dette »første Sæde« er saaledes at forstaa, at før de gamle Stolestader ca. 1908 fornyedes, og Mænd og Kvinder fremtidig satte sig mellem hverandre, havde Trabjerggaardene Østre-Søndergaard Stade Nr. 3, Meldgaard Nr. 4, og Trabjerggaard Nr. 5 (Vestre-Søndergaard tog Stade i Nr. 11 eller 13, men hørte vist egentlig til højere oppe ¹¹⁾).

Paa de 2 øverste Stole fandtes før i Tiden Vaabenmærker for Adelspersoner, som skal have boet paa den tidligere Herregaard Store Hessel i Sognet; men disse Stole kasseredes for ca. 100 Aar siden og erstattedes af dem, der stod til ca. 1908. Dette maa være den nærliggende Forklaring paa, at Trabjergfolkene — som Selvejrbønder — maatte vige de 2 første Stole for Adelen paa Hessel. Hvem de Adelspersoner har været, hvis Vaaben stod paa disse Stole, kan der næppe være megen Tvivl om. I Præsteindberetningen af 1638 nævnes St. Hessel ikke længere som Herregaard, men det siges, at salig Niels Kaas (af Sparre-Kaasernes Ørndrup-Linje) og hans Hustru Fru Dorte Hansdatter Munk (Lange — Vaaben: 3 Roser) havde boet der nogen Tid. Hr. Niels, der ogsaa ejede Ørndrup paa Mors, omtales 1559, da han dræbte sin Svoger, Fru Dorthes Søster Ides Mand, Hr. Oluf Rytter til Kappel, og nævnes endnu ved Hyldingen af Prins Christian (Christian IV) 1584. De var barnløse, og St. Hessel er da blevet solgt efter deres Død og snart nedlagt som Herregaard ¹²⁾).

Siden Begyndelsen af 1600-Tallet ses ingen adelige at have haft Sædegaard i Sognet, hvilke kunde gøre Trabjergfolkene Rangen i Kirken stridig.

Det vil formentlig af foranstaaende ses, at Tra

bjergætten ikke kan have været nogen adelig, men en Selvejrbondeslægt hvis mere fremragende Medlemmer socialt og økonomisk regnedes nogenlunde lige med Smaaadelen.

II.

Førte Trabjergslægten Navnet »Hvid«?

Man har ment, at Trabjergslægten skulde have ført Navnet »Hvid«, eller endog »Hvide«¹³⁾. Dette er urigtigt. Det vilde paa Forhaand være ret usandsynligt, at Slægten skulde være den samme som den fra Skjalm Hvide nedstammende berømte sjællandske Middelalderæt; men ingen af Trabjergslægtens Medlemmer har overhovedet kaldt sig »Hvide« eller »Hvid«. Der træffes ganske vist i Holstebroegnen fra 1400-Tallet til 1600-Tallet en Række Personer, som førte det øjensynlig faste Tilnavn »Hvid«. Om deres indbyrdes Forhold kan der ikke altid siges noget med Sikkerhed; men det er meget sandsynligt, at der har hersket Slægtskab imellem ialtfald nogle af dem.

Blandt disse var saaledes den senere omtalte Præst i Holstebro, Magister Mads Ibsen Hvid. Denne stammede paa mødrene Side fra Trabjergslægten, idet han var en Dattersøn, men ikke — som det har været hævdet — en Søn af nedenomtalte Jep Christensen i Trabjerg, nævnt 1492–1517¹⁴⁾. Den fremsatte Paa-stand om, at den »Anders Hvid«, der i Lundenæs Slots Jordebog 1498 nævnes som Selvejer af Abildtrupgaarden i Vorgod Sogn, Bølling Herred, og hvis Fadernavn ikke nævnes, skulde være identisk med Herredsfogden Anders Jepsen i Trabjerg, som aldrig i Dokumenter ses at have ført Navnet Hvid, synes at være helt uholdbar. Heller ikke foreligger der noget Bevis for, at Anders Hvid i Abildtrup har været

Broder til Magister Mads Hvid. Hvid-Slægten i Abildtrupgaard kan da i hvert Fald ikke i Mandslinjen nedstamme fra Trabjergslægten, og at den skulde gøre det paa Kvindesiden, er heller ikke godtgjort ¹⁶⁾.

III.

Om de forskellige Linjer af Trabjergætten.

Den ældst kendte Stamfader til Trabjergætten er *Ib* i Trabjerg. Hans Fadernavn kendes ikke, og man ved om ham kun, at han sammen med sin Søn, Sandemand Christen Ibsen (Jepsen) i Trabjerg og dennes Hustru skænkede Borbjerg Kirke Jordegods, der afkastede 1 Ørte Rug (10 Skæpper) aarlig.

Det er muligt, at Trabjerg-Ættens Fortrinsret til Kirkesæde delvis har hængt sammen hermed, ligesom Navnene paa forskellige katolske Præster i Borbjerg kunde tyde paa, at de har tilhørt Slægten. Maaske har Sjølegaven saaledes ogsaa tjent visse verdslige Formaal.

Ib maa antages at være født i Slutningen af 1300-Tallet eller Begyndelsen af 1400-Tallet og at have levet langt ind i 1400-Aarene, siden hans Søn, Sandemanden *Christen Jepsen* i Trabjerg, der nævnes 1464 og 1486, har været med til at skænke Sjølegaven. Denne Christen var gift med adelig Jomfru af Quiesætten fra Quiesgaard i Fabjerg Sogn, Søster til den førnævnte Lensmand *Jes Quie* paa Riberhus Slot ¹⁶⁾.

Sandemand Christen Jepsen havde flere Børn, saaledes de 2 Sønner, *Jep Christensen* i Trabjerg, nævnt 1492 som Herredsfoged i Ginding Herred, hvad han dog kun synes at have været en kort Tid, ¹⁷⁾ 1496 og 1517, ¹⁸⁾ samt *Christen Christensen* nævnt 1517, der ogsaa havde Del i Trabjerg, men som flyttede til Skave i Borbjerg Sogn, lidt sønden for Trabjerg,

og hvis Efterslægt ikke kendes. Desuden 2 Døttre, gift med henholdsvis *Svend Christensen* og *Thøger Nielsen* i Trabjerg¹⁹⁾). Muligvis var der flere Børn.

Af Jep Christensens Børn kendes *Anders Jepsen* i Trabjerg, Herredsfoged i Ginding Herred, død 1550–51, om hvis vidtløftige Jordegodsforretninger man kender god Besked²⁰⁾). Han var 1. Gang gift med *Fru Margrethe Christensdatter*, Enke efter oftnævnte Lensmand Jes Quie, og efter hendes Død med en anden *Margrethe*, der ikke kaldes Frue, men kun *Margrethe »Anderskone«*, saa hun har næppe været af saa fin Byrd²¹⁾).

En Søster til Anders Jepsen, hvis Navn ikke kendes, var gift med *Ib Hvid*²²⁾); de havde Sønnen, *Magister Mads Ibsen Hvid*, Præst i Holstebro, der bl. a. er navnkundig ved, at han forførte og senere blev gift med den højadelige, dog vist ikke helt unge *Jomfru Lene Olufsdatter Gyldenstjerne* fra Estvadgaard²³⁾).

Endelig har Jep Christensen utvivlsoomt haft en Søn *Christen Jepsen*, bosat i Trabjerg. Vedrørende denne og hans Ætlinge, der udgør en anden Gren af Trabjergslægten, om hvis Forbindelse med denne man hidtil intet har vidst, henvises til Side 132–33.

Af Herredsfoged Anders Jepsen i Trabjerg og hans formentlig første Hustrus Ægteskab kendes 3 Børn. Om 2 Døttre, Fruerne *Kirstine* og *Edel Andersdatter*, er der allerede talt. Endvidere havde Anders en Søn *Niels Andersen* i Trabjerg²⁴⁾), der – efter den da gældende Embedsskik – blev Faderens Efterfølger som Herredsfoged i Ginding Hdrred, men som døde ret ung ca. 1557. Da havde Trabjergætten i 3 Led efter hinanden besat dette Embede, og det foregaaende Slægtled havde fostret en Sandemand; man ser, at det var en Storbondeslægt!

Niels' Hustrus Navn kendes ikke. Han var vist selv den sidste paa Sværdsiden af Anders Jepsens Ætlinge, idet han ikke synes at have haft Sønner; derimod havde han en Datter, det sidst kendte Skud paa Anders Jepsens Efterkommeres Mandslinje.

Denne, *Karen Nielsdatter* ²⁶⁾, boede i Søndergaard i Trabjerg og levede til ca. 1622. Hun var før 1578 bleven gift med *Simon Olufsen* ²⁶⁾. Man har ikke før været klar over, hvem han var, men der er ingen Tvivl om, at han er identisk med Selvejerbonden af samme Navn fra Gaarden Holm i Ulfborg Sogn og senere Herredsfoged i Ulfborg Herred, død 1609–10. Dette fremgaar af forskellige Forhold. Bl. a. kaldes Fru Karen Nielsdatter i Retssager flere Gange af »Holm« eller »Sunholm« (Sønderholm) og af et Par Kongebreve fra 1587 og 1592 om Fæste af Kronens Tiende af Borbjerg Sogn ses, at den Simon Olufsen, der har fæstet denne, snart kaldes »i Holm« og snart »i Trabjerg« ²⁷⁾.

Simons Fader, Oluf Simonsen var ogsaa Selvejrebonde til Holm og Herredsfoged i samme Herred, en højt anset Mand og yndet af Kong Christian III, der 2 Gange overnattede hos ham i Holm under Rejser i Vestjylland ²⁸⁾.

Fru Karens og Simon Olufsens — altsaa fra den gamle Trabjergslægt paa *mødrene* Side nedstammende — Ætlinge synes, efter Navnene at dømme, at have levet i Trabjerg og omliggende Gaarde i Borbjerg Sogn i 1600-Tallet. Saaledes omtaler Matriklen 1664 i Trabjerg Bønderne Bertel Simonsen og Oluf Nielsen — formentlig Søn af den Niels Olufsen i Trabjerg, der omtales i en Viborg Landstingsdom af 10. September 1625 om en Troldkvinde i Trabjerg, *Maren Svendsdatter Norre* — i Lille Hessel Jep Olufsen,

i Tinkerdal bl. a. Oluf Mogensen, Simon Christensen og Christen Simonsen, i Hogager Niels og Christen Simonsen. Matriklen af 1688 nævner i Borbjerg By Jep og Poul Olufsen, i Tinkerdal Simon Christensen, i Trabjerg bl. a. Simon Andersen, samt som Husmand Payst Olufsen, i Lille Hessel stadig Jeppe Olsen, i Tinkerdal Oluf Nielsen og i Abildholt Jens Simonsen. Slægten vides med Sikkerhed at have levet endnu i Begyndelsen af 1700-Tallet paa Ørnhoved i Tjørring Sogn ved Herning. En nøjere Undersøgelse af dette Forhold ligger imidlertid udenfor Rammen af nærværende Redegørelse.

I det følgende Afsnit vil der blive givet Oplysninger om den fra Christen Jepsen (den yngre) i Trabjerg (Side 129) nedstammende Linje af den gamle Trabjergslægt.

IV.

Præsterne i Borbjerg i 1500- og 1600-Tallet og deres Forbindelse med Trabjergætten.

Den sidste katolske og — som saa mange andre Steder — ogsaa første lutherske Præst efter Reformationen 1536 var *Jens Enevoldsen*. Den gamle, af Præsten Knud Poulsen Kolding 1665 opsatte Præsterække-tavle (»series pastorum«) i Borbjerg Kirke melder om ham, at han var født i »Kvidtzgaard« (Quiesgaard) i Borbjerg Sogn (ikke at forveksle med den førnævnte »Quiesgaard« i Fabjerg Sogn). Der er al Grund til at tro, at Hr. Jens var Søn af en Enevold, der har været Selvejer af Quiesgaard. Denne Gaard har Navn efter den 1486—87 uddøde Æt Quie, og har maaske været tillagt en af de 2 Kvinder af denne Æt, der giftede sig ind i Trabjergslægten. Man ved iøvrigt intet nærmere om Ejerforholdet til Quiesgaard i Bor-

bjerg Sogn, før den 12. August 1585 af Kronen blev solgt til Rigsmarsken Peder Gyldenstjerne ⁸⁹). Da det ikke ses, at Kronen i Tiden efter 1536 har erhvervet Gaarden, er Sandsynligheden stærk for, at den Selvejerslægt, der før ejede den — Enevold eller hans Børn — har maattet afstaa Quiesgaard til Kronen, fordi de — som saa mange jydsk Bønder — har deltaget i Skipper Clements Fejden 1534 og derefter til Kronen forbrudt deres Selveje, som de da senere har maattet tage i Fæste af samme. At det har været en Selvejerbonde, der i den sidste Tid før 1534 ejede den, gøres ogsaa sandsynligt af følgende:

Da Borbjergpræsten Jens Enevoldsen var død, efter 14. Maj 1558 ⁹⁰), eller havde frasagt sig sit Kald, blev *Enevold Christensen* hans Efterfølger. Efter den nys omtalte Præstetavle i Borbjerg Kirke var denne født i Trabjerg i Borbjerg Sogn. Hvem var da denne Hr. Enevold?

Ja, selvom anden Løsning selvfølgelig kan tænkes, er den naturligste Tanke den, at han var Søn af en Christen Jepsen, Herredsfoged Jep Christensen i Trabjergs Søn (Side 129). Denne Christen omtales ganske vist ikke i de meget sparsomme Kilder, men det er efter Datidens Opkaldsesskik næsten utænkeligt, at Jep ikke skulde have opkaldt en Søn efter sin Fader Christen. Formentlig er denne Christen død ung, maa- ske i Skipper Clements Fejden 1534. Christen Jepsen har da været gift med en Datter af Selvejerbonden Enevold i Quiesgaard i Borbjerg Sogn; thi at denne var Selvejer, maa have været selvfølgelig, naar et Medlem af den ansete Trabjergslægt har ægtet hans Datter. Hr. Enevold er da opkaldt efter Morfaderen.

Man kunde ganske vist tænke sig, at Hr. Enevold var Søn af den Side 128 nævnte Chr. Christensen,

ligeledes af Trabjergætten; men da Hr. Enevold var født i Trabjerg, og Christen Christensen udtrykkeligt siges at bo i Skave, er den førstnævnte Teori nok saa sandsynlig, ligesom den passer bedre med Slægtledenes Placering.

Enevold Christensen var efter Præstetavlen i Borbjerg Kirke Præst i 33 Aar, og da han døde 10. Februar 1587, skulde han altsaa være tiltraadt 1553—54. Dette passer nu ikke helt med, at Forgængerer og Morbroderen Hr. Jens Enevoldsen endnu levede 1558; men maaske har Hr. Enevold været Hr. Jens' Medhjælper fra Aarene 1553—54, indtil han selv blev Sognepræst ved Hr. Jens' Død — efter 14. Maj 1558. Det var dengang et meget almindeligt forekommende Tilfælde, at ældre Præster tog Medhjælper af Slægten, der saa senere arvede Præsteembedet.

Hr. Enevold nævnes som Provst i Hjerm Herred 1584⁸¹⁾, men hvornaar han blev det, vides ikke.

Han var gift med Karen Povlsdatter, med hvem han havde 15 Børn⁸²⁾. Det var ikke mærkeligt, at Hr. Enevolds udpegede Efterfølger *Niels Nielsen* trak sit Løfte om at ægte hende tilbage, tilmed da hun var »fast bedaget«; men i Annekset Ryde vægrede Præstekvindens »Anhang« sig ved at give ham Kald. Først efter 2 Kongebreve, henholdsvis af 28. Juli 1587 og 23. August 1588, maatte Sognemændene bøje sig og tage Hr. Niels, mens Karen Povlsdatter giftede sig med en anden Mand, der ikke var Præst⁸³⁾. Karen maatte nøjes med at glæde sig over, at hendes Datter Maren Enevoldsdatter 10 Aar efter blev Præstekone i Borbjerg i hendes Sted. (Se Side 136).

Karen Povlsdatter har utvivlsomt været Selvejrbondedatter fra Ryde Sogn. Navnet Povl er endnu i sidste Halvdel af 1600-Tallet meget almindeligt dér;

saaledes nævnes i Kirkebogen 1651 Povl i Østerskov, 1652 Povl i Ravnshøj, s. A. Povl i Vejsgaard, 1655 Christen Povlsen i Stendis, 1667 Maren Povlsdatter i Stendis og 1660 Povl i Ryde Kirkeby o. s. v.

Af Hr. Enevolds og Kones 15 Børn kendes foruden ovennævnte Maren Enevoldsdatter kun Sønnen *Jens Enevoldsen*, der paa sine gamle Dage boede i Gaarden Sønderfleng i Borbjerg, og som vidnede i en Retssag 1661 om Forældrenes Forhold til Borbjerg Kirketiende. Han begravedes 3. August 1664 i Borbjerg⁸⁴), øjensynlig ældgammel; men endnu i sidste Halvdel af 1600'erne vrimlede der, som Kirkebogen udviser, i Borbjerg Sogn med Bønder og Bondekvinde, i hvis Navn det sjældne Navn Enevold indgik.

Det kan paa det foreliggende ikke afgørende bevises, at disse forskellige Personer af Navnet Enevold nedstammer fra Provst Enevold Christensen – heller ikke kan deres nærmere utvivlsomme Slægtskab altid udledes; men det er aldeles overvejende sandsynligt, ikke blot paa Grund af Navnets store Sjældenhed, men ogsaa fordi de er knyttet til Trabjergslægtens gamle Ejendomme i Trabjerg og Skave og til Borbjerg Kirkes og Præsts Gods i Sognet. De maa imidlertid antages at være Børnebørn eller Oldebørn af Provsten baade paa Mands- og Kvindesiden. Dette gælder den *Enevold Christensen* i Trabjerg, som i et Tingsvidne af 23. Marts 1626 nævnes som Delefoged (en Slags Rettergangsfuldmægtig for Lensmanden) og fra 4. Dec. 1645 til 22. Juni 1648 som Herredsfoged i Ginding Herred⁸⁵). Han begravedes 23. Juli 1648 i Borbjerg. Maaske er hans Datter den *Anna Enevoldsdatter*, der i Matriklen 1688 omtales som »Huusmand« i Trabjerg. Den *Christen Christensen* i Trabjerg, der 4. December 1645 »sidder i Herredsfogdens

Sted α , er muligvis hans Broder. I Matriklen 1664 nævnes *Laurits Enevoldsen* som Gaardfæster i Skave, maa-
ske en Søn; men han kan ogsaa have været Søn af
en anden *Enevold Christensen* i Hvam (ligesom de
andre her nævnte Steder: Gaarde og Byer i Borbjerg
Sogn), der begravedes 9. Maj 1650, og som kanske
ogsaa var Broder til Herredsfogden. Det var ikke ual-
mindeligt i de Tider, hvor der gjaldt særlige Regler
om Opkaldelse efter Forfædrene, at 2 Brødre havde
samme Navn. Han kan dog selvfølgelig være en an-
den af Slægten.

Enevold i Hvam havde 2 Døttre. *Karen Enevolds-*
datter ægtede 4. Søndag efter Epifanie (Helligtrekon-
gers) 1653 Thomas Jensen Bøggild og siges da at bo
»i Kirkens Boel i Hvam«. Deres Søn var sikkert den
Enevold Thommesen, der 1688 havde Borbjerg Kirkes
Ejendom i Hvam i Fæste. Den anden Datter af Ene-
vold i Hvam, *Anne Enevoldsdatter* »af Hvam«, viedes
6. Januar 1655 til Peder Jensen Bøggild, formentlig
Broder til fornævnte Thomas. En Søn af dem var sik-
kert den *Enevold Pedersen*, der 1688 var Fæster i
Hajslund. *Christen Enevoldsen*, hvis Døttre *Anne* døb-
tes 7. Maj 1654 og *Maren* 19. Marts 1656, er forment-
lig identisk med den Gaardfæster af samme Navn, der
1664 nævnes i Nørhvam, og som 1688 havde i Fæste
den søndre Gaard i Skave, der af Præsten Knud Povl-
sen Kolding var udlagt som Legatgaard til Grundlag
for hans Legat paa 100 Rdl. til de fattige i Borbjerg—
Ryde Sogne⁸⁶). Endelig nævnes en *Enevold* i Lille
Hessel, hvis Søn begravedes 15. April 1652.

Om Efterkommerne af Provst Enevold Christensens
fornævnte Søn, Jens Enevoldsen i Sønderfleng, findes
der utvivlsomt ogsaa noget i Kirkebogen; men om
det er hans Sønner eller Sønnesønner kan ikke sik-

kert afgøres. Saaledes døbt 2. Marts 1656 Niels Sønderflengs (kaldes 1654 »Fleng«) Datter, ved hvilken Lejlighed Jens Enevoldsen var Fadder, og 27. September 1660 hans Søn Anders, hvor det samme var Tilfældet. Endelig nævnes 1679 Enevold Fleng som Fadder.

Provst Enevold Christensens Datter, *Maren Enevoldsdatter*, der maa antages at være født ca. 1560, er — vistnok i Slutningen af 1570'erne — blevet gift med *Claus Grummesen*, der 1598 efter Hr. Niels Nielsens Død blev Præst i Borbjerg—Ryde, formentlig ved Trabjergslægtens store Indflydelse; thi selv var han ikke fra Egnen, men fra et saa fjernt Sted som Gørding i Gørding Herred ved Ribe.

Claus opgives nemlig paa Præstetavlen at være født i Gørding Præstegaard, og dette er rigtigt. Han var Søn af Provst Grumme Povlsen, Sognepræst til Gørding—Vejrup (1519 — efter 1610). Denne tilhørte en anset Selvejrbondeslægt fra Landsbyen Ilsted i Gørding Sogn, der dog — som saa mange andre — fortabte sit Selveje efter Skipper Clements Fejden 1534. Faderen havde været Herredsfoged og Farfaderen Sandemand i Herredet. Slægten, i hvilken det ellers sjældne Navn Grumme var almindeligt, er nu opklaret til omkring Aar 1400 ⁸⁷⁾.

Claus maa antages at være født ca. 1550, idet hans fader indgik Ægteskab 1545 ⁸⁸⁾.

Om Claus' Ungdom vides intet; men han har sikkert gaaet i Ribe Domskole og vist derefter været knyttet til Staden Ribe. I hvert Fald var han 1598 — det Aar, han valgtes til Præst i Borbjerg—Ryde — Ribebispen, den kendte Forfatter af Skuespil og Almanakoptegnelser, Peder Jensen Hegelunds »Amanuensis« (Sekretær). Forsaavidt man har ment, at Claus,

før han kom til Borbjerg, havde været Præst i Borbling ved Herning, beror dette vistnok paa en Misforstaaelse. Baade 1584 og 1610 nævnes en Anders Jensen som Præst der³⁹). Maaske har Claus — med denne som Vikar — oppebaaret Indtægt fra dette Præstekald, uden at gøre Tjeneste; thi dette var en ikke ualmindelig Maade at lønne Præster paa, naar de havde særlige Hverv.

Samme Aar, Hr. Claus kom til Borbjerg, overværede han paa nærmeste Hold en uhyggelig Scene i selve Bispegaarden i Ribe, idet han maatte støtte Biskoppens Svigersøn, Raadmand Anders Sørensen Stage, der blev saaret til Døden af den drukne Herredsfoged Søren Jensen Bramminge⁴⁰).

Kun kort Tid var Hr. Claus Præst i Borbjerg—Ryde. I November 1600 gjorde hans Enke, førnævnte Maren Enevoldsdatter, Rede for, hvad han, der da kaldes »salig«, havde oppebaaret af Borbjerg og Ryde Kirkers Indtægter⁴¹). Hr. Claus er da død Aar 1600, ikke 1601, som Præstetavlen i Borbjerg Kirke og Wiibergs Præstehistorie angiver.

Som en Søn af ham og Maren Enevoldsdatter maa anses den S. 143 nævnte Borbjerg-Degn Mads (Clausen).

Maren har utvivlsomt ca. 1601 ægtet Hr. Claus' Efterfølger *Mogens Sørensen Buch* og maa, hvis Hr. Mogens ikke har været gift 3 Gange, være død i en høj Alder ca. 1640. Hr. Mogens var nemlig i alt Fald paa sine gamle Dage gift med *Maren Andersdatter*, Datter af Præsten Anders Pedersen (Stadil) i Hjerm. Hun blev 29. September 1647 i Borbjerg viet 2. Gang til Hr. Mogens' Efterfølger, Præsten Knud Povlsen Kolding i Borbjerg og fik med ham 12 Børn; saa for Alderens Skyld kan hun ikke ret mange Aar have været i Ægteskab med Hr. Mogens.

Om denne, der i 46 Aar (1601–47) var Præst i Borbjerg—Ryde, vides ikke meget. Han var efter Præstetavlen født i Ølgod Præstegaard nord for Varde som Søn af Præsten Søren Jensen Buch og synes at have været en stilfærdig og fredsæl Mand. 1619 nævnes han som Provst i Hjerm Herred ⁴³⁾.

Hans Efterfølger *Knud Povlsen Kolding*, Præst i Borbjerg—Ryde 1647–80, har faaet sit Liv skildret flere Gange og ikke med Urette; thi han var en af de mest fremtrædende af Borbjerg Sogns mange betydelige Præster. En Renaissanceskikkelse var han, foretog som ung Udenlandsrejser til Tyskland, Nederlandene, Frankrig og England, fik den stærkt medtagne Borbjerg Kirke istandsat, havde historiske Interesser og opsatte 1665 den ældste Præstetavle i Borbjerg Kirke, for hvilken Slægtshistorikerne ikke nok kan takke ham, havde desuden »sociale Interesser«, som han viste ved paa egen Bekostning at bygge et Skolehus ved Borbjerg Kirke — det andet i de daværende Bøvling og Lundenæs Len (Ringkøbing Amt) — og ved at oprette et Legat for de fattige i de 2 Sogne paa 100 Rdl.; det var mange Penge i en ludfattig Tid.

Det jydsk »Sind« havde han ogsaa. Han lyste fra Prædikestolen Band, ikke blot over dem, der ulovligt fiskede i Præstegaardssøen, men ogsaa over selve de Aal, de ulovligt fangede der, vel for at de skulde bekomme Tyvefiskerne ilde. Hans kraftige Haandskrift viser hans energiske Karakter ⁴³⁾.

Enken Maren Andersdatter overlevede ham til efter 1686.

Af hans 2 Sønner døde den ene ung 1683. Denne kaldtes efter sit Fødested Anders Knudsen Borberg. Ogsaa han havde været udenlands, og hans Minde-

tavle med Malerier, vist af en tysk og fransk By, findes endnu i Borbjerg Kirke.

Den anden Broder, *Povl Knudsen*, Faderens Efterfølger som Præst i Borbjerg—Ryde 1680—97, var af en anden Støbning end Faderen. Alene hans fine, spidse, pertentlige Haandskrift i Kirkebogen viser ham som et stilfærdigt Ordensmenneske. Overtroisk var han som Barn af sin Tid, derom vidner hans Rædsel for den store Komet 1680, der foranledigede ham til en længere Udgydelse herom bag i Borbjerg Kirkebog. Da det lille vanføre Barn Tiercken — maaske en Bondepiges uægte Barn med en tysk hvervet Soldat — døde paa Quiesgaard 1680 (begravet 14. November s. A.) antyder han paa Latin, at hendes Vanførhed muligvis skyldes Bedstemoderens Trolddomskunster («magica arte»). Paa den anden Side var han et følsomt Gemyt. Da Sinder Svenningsen i Quiesgaard begravedes 4. December 1688, skriver Præsten, at han døde »fra 8 faderløse Børn«. Trods Aarhundrederne mærker man hans Medfølelse, og da hans Hustru Susanne gik bort 1696, faldt han helt hen i Tungsind.

Efter Povl Knudsen fulgte hans Svigerson, Hr. *Peder Lyngbye* (1697—1721), gift med hans Datter *Ide Marie Povlsdatter* ⁴⁴⁾, der 1722 »continuerede« Farfaderens Præstetavle i Kirken.

Præsterækken i Borbjerg—Ryde i 1500—1600 Tallet viser et udpræget Eksempel paa den »Arveret« til Præsteembeder inden for samme Slægt og »Pensionering« ved Præsteenkens eller »døttres Ægteskab med den afdøde Præsts Efterfølger — det saakaldte »Konserveringssystem« — som Datidens Retsstandpunkt ansaa for det nærmest selvfølgelige. I disse 2 Aarhundreder var alle Præsterne — bortset fra den ved Regeringens Magtsprog skabte »Undtagelse« 1587—98, der

i og for sig kun bekræfter Reglen — enten i Slægt med hverandre eller gift med Formandens Enke eller Datter.

V.

*Degneembedet og Skoleforholdene i Borbjerg
i 1600's Tallet.*

Den tidligere Litteratur fortæller herom, at »Skolegangen i Sognet blev ødelagt ved, at Degneembedet blev ophævet, da Holstebro Latinskole 1618 gjorde Krav paa at lade Degnetjenesten forrette ved Skolens egne Personer. Latinskolen fik Medhold ved den Dom, som Stiftslensmanden og Biskoppen i Ribe afsagde 16. December 1618 paa Provstemodet i St. Ibs Kirke i Varde, da Skolemester (Rektor) Hans Hegelund i Holstebro havde stevnet Mads Degn i Borbjerg, fordi han ikke vilde vige Degnestolen for Hørereren i Holstebro, hvem Skolemesteren havde sendt did for at forrette Degnetjenesten. Præsten i Borbjerg, Hr. Morgens Sørensen, mødte paa Mads Degns Vegne og gav til Kende, at der holdtes Løverdagsprædiken i Borbjerg, som ikke kunde betjenes af en Skoleperson, hvortil Skolemesteren svarede, at han af Skolen vilde forsørge baade Løverdags og Søndags, hvis Fundatsen for den Løverdagsprædiken tilholdt Degnen at være tilstede«⁴⁶).

At Holstebro's Rektor vandt Sagen, skyldtes en Bestemmelse i Kirkeordinansen af 1537, hvorefter Landsognene, der laa »noget nær Købstæderne«, skulde tage Sognedegne af Latinskolerne og lade disse faa Sognerenten »for en Hjælp at studere med«. Denne Bestemmelse havde Kong Christian IV endda Aaret før Dommen — 1617 — indskærpet Biskoppen for Ribes Vedkommende⁴⁶).

Alligevel er det en Misforstaaelse, naar det saaledes er fremført, at Degneembedet i Borbjerg nedlagdes til Fordel for Hørerer i Holstebro. Tværtimod bestod det hele 1600-Tallet igennem, omend Borbjergs Degnen officielt kaldtes »Holstebro Skoles Substitut«. Herved opretholdt man ganske vist i Princippet Latinskolens Krav; men i Realiteten opgav Skolen faktisk at besætte Degneembedet med en »Løbedegn« mod til Gengæld at faa en Del af dets Indtægter. Der nævnes nemlig — som det vil ses nedenfor — bosiddende Degne i Borbjerg hele Tiden efter 1618.

Til Gengæld maatte saa Degneembedet ud med en aarlig Afgift til Holstebro Latinskole. 1630 gaves af Degnebolet (ved Borbjerg Kirke) 1 (Harbo) Pd. Rug til Hørerer, 1649 til Latinskolen 5 Tdr. Rug og 1690 og 1730 det samme, hvoraf nu senest 3 Tdr. tilfaldt Hørerer og 2 Købstadens Kordegn ⁴⁷).

Skolegangen blev saaledes ikke — som formodet — ødelagt som Følge af Holstebro Latinskoles Indgriben. Et i Borbjerg Præstearkiv i Landsarkivet opbevaret Fæstebrev af 5. Marts 1662 viser endog, at Bønder i Borbjerg Sogn særdeles vel forstod at skrive, idet de selvstændigt — ikke »med ført Pen« — som Vitserlighedsvidner har underskrevet Fæstebrevet ⁴⁸), ligesom de i saa Fald naturligvis ogsaa har kunnet læse. Dette maa formentlig regnes Borbjergs Degnene til Ære.

Naar Præsten Knud Povlsen Kolding dog 1655 søgte at formaa Bønderne til at yde Bidrag til et Skolehus ved Borbjerg Kirke, og da de faldt fra, selv bekostede dette, skyldtes det altsaa ikke, at Skoleundervisningen var ødelagt, men vist blot praktiske Pladshensyn. Borbjerg Sogn med dets Anneks-Sogn Ryde var meget folkerigt, og der har øjensynligt været daarlig Plads i Degneboligen til at undervise.

Skolehuset omtales ikke i Optegnelserne af 1690 og 1730 som sammenbygget med Degneboligen, men laa vist i umiddelbar Nærhed af denne, lige udenfor Borbjerg Kirkegaardsdige — i den nuværende Skoles Have. 1737 siges, at det var »et gammelt Skolehus, der saa godt som af nye vil forbedres, og af Degnen med Skoleholder kan betjenes«⁴⁹); thi i hvert Fald fra ca. 1676 har Degnen haft en Skolemester som Medhjælper i Borbjerg Skole, jfr. senere.

For Ryde Sogns Vedkommende lod Fru Karen Reedtz, salig Hr. Malte Sehesteds, til Rydhave, 1684 opbygge et særligt Skolehus ved Ryde Kirke og oprettede et Legat til den derværende Skolemesters Underhold⁵⁰). Særlige Skolemestre for Ryde Sogn kendes dog først fra 1700-Aarene.

VI.

Degneslægterne i Borbjerg i 1600-Tallet og deres Forbindelse med Trabjergætten.

Den tidligere Litteratur om Degnene i Borbjerg i 1600-Tallet⁵¹) indeholder i det hele følgende Oplysninger:

1) *Mads Degn* maa vige Kaldet for en Substitut fra Holstebro Skole. Børn? 1) Christen, død i Borbjerg 1665, 2) Niels, se Efterm. 3) Claus; Døtre Ane og »Johan« (Johanne), begge gift med Degn Nr. 4.

2) *Niels Madsen*, Degn udi Borbjerg By, begr. 1661.

3) *Simon Degn* har maaske betjent Embedet en kort Tid i 1660'erne; han døde 12. Oktober 1681 i Borbjerg.

1676 nævnes *Edel Degn*.

4) *Laurids Jensen*, 1660'erne—96, var af Degneslægt, boede 1647 i Hvam og benævnes Las, Lars, Laurs og

Laust Degn, blev Holstebro Skoles Substitut og boede da i Degnebolet ved Kirken = Htk. 6 Skp. 3 Fdk., men havde tillige noget Kirkejord 2 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., død før 1702, gift med 1) Dorthé Degn, 2) 1662 Ane Clausdatter (Claus Madsen, se Nr. 1), 3) Johan (Johanne) en Søster til Nr. 2. Begr. Vor Frue Dag 1674. 4) Maren Christensdatter, hvis Søster Karen døde ugift i Hvam 1684. Børn 1) Christen, f. 20. December 1647, se Efterm. 2) Jens, f. 1663, død 1665. 3) Agathe, f. 1665. 4) Karen, f. 1668. 5) Maren, f. 1670. 6) Claus, f. 1674. 7) Jens, f. 1677.

5) *Christen Lassen*, 1696–1730, Formandens Søn, vist Faderens Substitut en Tid, død i Degneboligen 3. Januar 1730, gift med Karen Thuisdatter. —

Der er her — som det vil fremgaa af nedenstaaende — indløbet en Række Misforstaaelser.

Den ældst kendte Degn i Borbjerg er den »Mads Degn«, der tidligere er omtalt i Forbindelse med Holstebro Latinskoles Angreb paa Borbjerg Degnestol 1618. Denne Degn nævnes kun dette Sted; men efter de seneste Undersøgelser maa han antages at have heddet Mads Clausen og at være Søn af den førnævnte, fra Ribeejggen stammende Præst Claus Grummesen og Hustru Maren Enevoldsdatter.

En Række Grunde taler herfor. »Claus« — den holstenske Form for »Niels« — er ukendt i Borbjerg-Ryde Sogn før Claus Grummesens Tid, og man kan af Kirkebogen, der for de 2 Sogne begynder henholdsvis 1647 og 1650, se, at Navnet Claus i 1600-Tallet kun findes indenfor Degneslægten, Mads Degns Efterkommere, begyndende med dennes Søn og Efterfølger, Degnen Claus Madsen. Naar Præsten Mogens Sørensen Buch optræder paa Provstemodet i Varde 1618 — ikke paa Præste- eller Degneembedets Vegne,

men udtrykkeligt paa Mads Degns Vegne — tyder dette ogsaa paa, at det er fordi, han ved sit Ægteskab med Maren Enevoldsdatter er blevet Stedfader til Mads Degn. Forholdet mellem Præst og Degn plejede ellers at være som mellem Hund og Kat; men indenfor Slægten var der Pligt til at hjælpe hinanden. Det var iøvrigt ikke ualmindeligt, at Præstesønner blev Degne, og det er ved Hr. Claus Grummesens pludselige Død — efter kun i ca. 2 Aar at have været Præst i Borbjerg — forstaaeligt, om Stedfaderen ikke har holdt Stedsønnen til Studierne (hvortil han maaske heller ikke har egnet sig), men har skaffet ham Degnestolen i Borbjerg. Andre Grunde taler for det samme ⁵⁸⁾.

Mads Degn er vistnok død allerede i 1620'erne eller 30'erne, i hvert Fald ret længe før 1648, da *Claus Madsen*, utvivlsomt hans Søn, første Gang i Kirkebogen nævnes som Degn; thi Mads havde vistnok været gift med den »Karen Degnekvinde, gamle Peder Degns Hustru«, der 23. April 1650 begravedes i Borbjerg. Karen blev altsaa senere gift med »Peder Degn«, der formentlig har overtaget Degneembedet og Enken efter Degnen Mads Clausen. Peder maa antages at have været Degn fra 1620'erne eller 30'erne til ind i Begyndelsen eller Midten af 1640'erne og have levet 1650, jfr. Ordene i Kirkebogen »gamle Peder Degns Hustru« — ikke »Enke«. Hans Begravelse findes ikke optegnet i Borbjerg Kirkebog. Maaske er han død under Svenskekrigen 1657–60, da Kirkebogen er noget ufuldstændigt ført.

Paa Forhaand er der jo ogsaa al mulig tænkelig Grund til at tro, at den »Arveret« indenfor samme Slægt samt »Døttre« og Enkepensionering« vedrørende Embeder, der faldt saa nøje sammen med Datidens Retssynspunkt, har været gældende med Hensyn til

Degnestolen i Borbjerg i 1. Halvdel af 1600-Tallet, selvom de bevarede Kilder for dette Tidsrum er meget sparsomme. For Aarhundredets 2. Halvdel gjaldt disse Regler, som nedenfor vil ses, stadig fuldtud vedrørende Degneembedet, og — som tidligere omtalt — kan tilsvarende Forhold med Hensyn til Præsterne i Borbjerg endda følges i 2 hele Aarhundreder, fra Begyndelsen af 1500-Aarene til Begyndelsen af 1700-Aarene.

Mads Degns Børn førte Navnet »Degn« som Tilnavn efter deres Faders Livsstilling og benævnes næsten altid saaledes i Kirkebogen, hvad vist bl. a. har medført en Del af de før omtalte Misforstaaelser i den tidligere Litteratur. Han efterlod sig 4 Sønner, *Claus Madsen (Degn)*, *Simon Madsen (Degn)*, *Niels Madsen (Degn)* og *Laurs Madsen (Degn)*, samt en Datter med ukendt Navn.

Af disse var Simon og Niels Fæstere eller Ejere af Smaagaarde i Sognet; men de har ikke været Degne efter hinanden i Borbjerg—Ryde. Claus Madsen (Degn) var derimod Degn.

Sønnernes Navne Simon og Niels kunde tyde paa, at »Karen Degnekvinde« har været Datter af Herredsfogden og Selvejrbonden Simon Olufsen og Fru Karen Nielsdatter i Trabjerg, hvis hun ikke har været Datter af den Simon Nielsen i Trabjerg, der 1579 omtales som Dommer (Herredsfoged) i Ginding Herred, og som maa antages at have hørt til en anden Linje — maaske en Kvindelinje — af Trabjergætten; thi Broder til Fru Karen Nielsdatter har han næppe været ⁵⁸).

Claus Madsen var som sagt Degn fra i hvert Fald 1648 til sin Død 1667, (begravet 24. November s. A. i Borbjerg). Han var gift med *Agathe*, hvis Fadernavn ikke kendes; maaske var det »Christensdatter«, siden 2 af Sønerne hed Christen Clausen, en i Hvam

og en i Ryde Skovhus. Agathe begravedes 11. Maj 1679 i Borbjerg.

Ægteparret havde i hvert Fald 7 Børn, af hvilke det ældste maa antages at være Mads Clausen, Fæster af Ribe Hospitals Gaard i Felde i Ryde Sogn, der igen maa antages at være Fader til den nedenfor nævnte Skolemester Christen Madsen i Borbjerg, død 1684.

Degneembedet gik i Arv til Claus Madsens Svigersøn *Laurs Jensen*, der var Degn til sin Død 1696 (begravet 15. Oktober s. A. i Borbjerg).

Han var gift med *Johanne Clausdatter*, der synes at have været en meget elsket Kvinde, idet hun uafbrudt var Fadder hos sine mange Frænder i Borbjerg Sogn. Hun døde 1674 (begravet 25. Marts s. A. i Borbjerg). Efter hendes Død giftede Laurs sig Nytaarsdag 1675 med *Maren Christensdatter* fra Hvam. De havde mange Børn, og et af dem, *Christen Lassen*, blev Faderens Efterfølger i Degneembedet. Han døde 3. Januar 1730 i Borbjerg, og dermed gik Degneembedet ud af den gamle Slægts Besiddelse. Hans Bo⁵⁴) viser hans store Fattigdom.

VII.

Skolemestrene i Borbjerg Sogn i 1600-Tallet.

Den første, der omtales, er *Christen Madsen*, som nævnes i Borbjerg Kirkebog 1676 og da boede »ved Kirken«. Han begravedes 4. Juni 1684 i Borbjerg, og det siges om ham, at han »paa adskillige Tider og Aaringer havde informerit opimod 800 Børn«. Dette stemmer med, at han vel 14. Juni 1670 indgik Ægteskab i Ryde Sogn, men ellers ikke nævnes i Borbjerg—Ryde Sogns Kirkebøger mellem 1670 og 1676. Forskellige Grunde taler stærkt for, at han var Søn af den førnævnte Fæstebonde Mads Clausen i Felde⁵⁵).

Hans Hustru hed *Maren Pedersdatter* og var utvivlsomt Datter af Peder Hansen, Fæstebonde i Quiesgaard i Borbjerg Sogn (begravet 28. Januar 1655) og Maren Christensdatter.

Maren Pedersdatter opholdt sig vistnok, da hun blev gift, hos den ansete Fæstebonde Christen Jacobsen ved Ryde Kirke, der formentlig stammede fra Gaarden Bukdal i Borbjerg Sogn og maaske var i Slægt med hende. Hendes Søster var gift med den før omtalte Fæstebonde Sinder Svenningsen i Quiesgaard, død 1688.

Fra Skolemester Christen Madsen stammer Slægten Borberg. Som forklaret, maa han antages selv at stamme fra Degneslægten i Borbjerg, Præsten Claus Grummesen og dennes Forfædre, Selvejrbondeslægten i Ilsted i Gørding Sogn ved Ribe (»Grumme-Slægten«).⁶⁶⁾

Efter Christen Skolemesters Død ægtede Maren Pedersdatter 30. August 1691 i Borbjerg hans Efterfølger *Christen Rudolphsen (Ølby)* i Borbjerg (de boede begge i Skolehuset). Denne giftede sig siden 4 Gange⁶⁷⁾.

Det foranstaaende viser, at den samme »Arveret« og »Pensionering«, som omtales i Afsnittet om Præsterne, har været gældende for Degne- og Skolemesterembederne i Borbjerg.

Degnerækken i Borbjerg i 1600-Tallet ser da saaledes ud:

1) *Mads Clausen*, formentlig Søn af Præsten Claus Grummesen og Maren Enevoldsdatter, nævnt 1618, formentlig død i 1620'erne eller 1630'erne, gift med *Karen (Simonsdatter?)*. Denne ægtede som Enke

2) *Peder Degn*, formentlig Degn fra 1620'erne eller 1630'erne til ind i 1640'erne.

3) *Claus Madsen*, Degn fra 1640'erne til sin Død 1667, Søn af Nr. 1, gift med *Agathe (Christensdatter?)*.

4) *Laurus Jensen*, Degn fra 1667 til sin Død 1696, 1ste Gang gift med Formandens Datter *Johanne Clausdatter*.

5) *Christen Lassen*, Degn fra 1696 til sin Død 1730, Søn af Nr. 4.

Nærværende Redegørelse har søgt at vise, at den gamle Trabjergæt i Borbjerg Sogn — urigtigt kaldet »Hvid« — maa antages at have staaet i nær Slægtsforbindelse med baade Præster og Degneslægterne i Borbjerg i 1500-Tallet og 1600-Tallet, og at det ved de seneste Undersøgelser er lykkedes at finde Oplysninger paa forskellige Punkter, som korrigerer de formodede Slægtsforhold i Borbjerg Sogn i hin fjern Tid.

Noter.

1) O. Nielsen. Hist. Efterr. om Hjerm-Ginding Herreder. Kbh. 1895 (citeres: O. Nielsen), J. Abildtrup. Abildtrupgaard og dens Beboere 1498—1925. Struer 1925. (citeres: Abildtrup), C. Møller. Borbjerg Sogns Historie. Ringkøbing 1929. (optaget i Hardsystems Aarvog 22. B. (1928) og 23. B. (1929)). P. Skautrup. Hardske Maal II. Aarhus—Kbh. 1942 (citeres: Skautrup).

2) Dette Skrift er: L. P. Borberg: Slægtebog over Familien *Borberg* med Oplysninger om de to, ligeledes fra Selvejrbonde i Gørding Herred, Ribe Amt, Peder Grummesen (nævnt 1463) og hans Fader Grumme stammende Slægtlinjer *Bonnum* og *Grum*, samt Bemærkninger om forskellige indgiftede Kvinders Slægter: *Trabjerg-Slægten* i Borbjerg, *Quie*, *Lenhardt* (*Lindhardt*), *Neergaard* (fra *Kaastrup* i Thy), *Therchildsen* (fra *Randers*). Indledende Afhandling af cand. mag. I. C. Hansen, 2. udvidede Udgave af Stamtavle over Slægten *Borberg* (1915) med Tillæg (1918), Skive 1944. (citeres: Slægtebog *Borberg*). S. 40 findes Tavler over *Trabjerg* og *Quie*-Ætterne.

3) A. D. Jørgensen, *Valdemar Sejr*, Kbh. 1879. 133. O. Nielsen 160.

4) O. Nielsen 172.

5) Samme 164—65, hvad *Abildtrup* og *Skautrup* tiltræder.

- 6) Adelsmand som Herredsfoged: Skautrup 40. 45. Bomærkerne: O. Nielsen: Hardsyssels Diplomatarium Nr. 73 og 74, Kbh. 1893.
- 7) O. Nielsen 168—69.
- 8) Samme 171.
- 9) Samme 167. O. Nielsen: Hist. Efterr. om Skodborg—Vandfuld Herreder. Kbh. 1894. S. 125—26. Abildtrup 8—9, 14—15.
- 10) O. Nielsen 33, 169. Abildtrup 15.
- 11) O. Nielsen 173. Velv. Medd. fra Førstelærer H. C. Hansen, Trabjerg.
- 12) Danske Atlas V. 761. O. Nielsen 176—77. Samme: Skodborg—Vandfuld Herreder 32. Trap: Danmark (4. Udg.) VIII. 140. Velv. Medd. fra Førstelærer H. C. Hansen, Trabjerg.
- 13) Abildtrup 5 ff. C. Møller 148 ff.
- 14) Dette fremgaar tydeligt af O. Nielsen 167, 504. Abildtrup 11 har misforstaaet Forholdet.
- 15) Abildtrup 11—12. Jordebogen er aftrykt i O. Nielsen: Hardsyssels Diplomatarium Nr. 85.
- 16) O. Nielsen 165—67.
- 17) Skautrup 42. XX. O. Nielsen 165—67.
- 18) Abildtrup 8—11 kalder ham urigtigt »Hvid«.
- 19) O. Nielsen 165—67. Naar Skautrup 43 anser den Poul Vistisen, der omtales 1641 og 42 i Skave, som direkte Efterkommer af Chr. Christensen, findes dette ikke bevisliggjort.
- 20) O. Nielsen 168—69. Abildtrup 11—16. Skautrup 42—43.
- 21) O. Nielsen 167—68.
- 22) Abildtrup 10—11.
- 23) O. Nielsen 168, 504. Jydske Saml. IX. 57 ff, 372 ff. Abildtrup 10—11.
- 24) O. Nielsen 169. Abildtrup 16—23 kalder ham urigtigt »Hvid« og sammenblander ham med en anden N. A. i Abildtrup. Skautrup 42, XX.
- 25) O. Nielsen 169—72.
- 26) Samme 170—71, 558.
- 27) Samme 170. P. Storgaard Pedersen: Ulfborg Herred 118, 122. Kancelliets Brevbøger 1587, 1592. Slægtetog Borberg 35—37; saaledes ogsaa Skautrup 43, dog uden nærmere Bevisføring.
- 28) P. Storgaard Pedersen 116, 117, 135. Slægtetog Borberg 36.
- 29) L. Laursen: Kronens Skøder I. Aar 1585.
- 30) Det af O. Nielsen S. 188 omtalte Forlig er af denne Dato.
- 31) Kirkehistoriske Saml. 3 R. II. B. 211.
- 32) O. Nielsen 199.

- 38) Samme 199–201. Kancelliets Brevbøger 1587, 1588.
- 39) O. Nielsen 200 og Borbjerg Kirkebog 1647–80.
- 39) Skautrup I. 7a og II. 43. XXI.
- 39) O. Nielsen 203–04 (Denne Forfatter har fejlagtigt læst »Sønderkov« i Stedet for »Sønder Skave«).
- 37) Slægtebog Borberg 21–33.
- 38) Wibergs Præstehistorie. Suppl. (Gørding–Vejrup).
- 39) Jydske Saml. 2 R. I. B. 29–30.
- 40) Samme I. B. 260 ff.
- 41) Borbjerg og Ryde Kirkeregnskaber 1600.
- 42) Nye kirkehist. Saml. VI, 545.
- 43) Pers. Tidsskr. 1 R. 3. B. 9 ff. O. Nielsen 186–87, 201–04.
- C. Møller 68–70. Borbjerg Kirkebog 1647–80.
- 44) Se om disse 2 Præster C. Møller 70–72.
- 45) O. Nielsen 202–04. Fundatsen S. 184 sammesteds.
- 46) Joakim Larsen: Dansk Folkeundervisning 1536–1784. Kbh. 1916, S. 31.
- 47) O. Nielsen 202–03. 1649: Præsteindberetning. 1690: Herredsbogen. 1730: Skifte efter Degnen Chr. Lassen i Borbjerg, Hjerm Herreds gejstl. Skifteprotokol 1682–1750, fol. 242–53 (Landsarkivet i Viborg). Slægtebog Borberg 41, 44–46.
- 48) Brevet vedrører Fæste af Anneksgaarden i Ryde.
- 49) Stiftamtmand Gabel og Biskop Anchersen i Ribe: Skrivelse af 3. Juni 1738 til Komm. om danske Skoler paa Landet i Ribe Stift (Rigsarkivet).
- 50) O. Nielsen 418.
- 51) E. Poulsen: Hardsyssels Degnehist. I, 67 ff. Viborg 1931.
- 52) Se nærmere Slægtebog Borberg 40–42.
- 53) Dommen afskrevet i Ginding Herreds Markbog i Chr. V's Matrikel 1688 (Rigsarkivet).
- 54) Se Note 47.
- 55) Slægtebog Borberg 51–52.
- 56) Samme Skrift.
- 57) Slægtebog Borberg 55. Det i Hardsyssels Degnehistorie 67–68 anførte er ikke helt rigtigt.